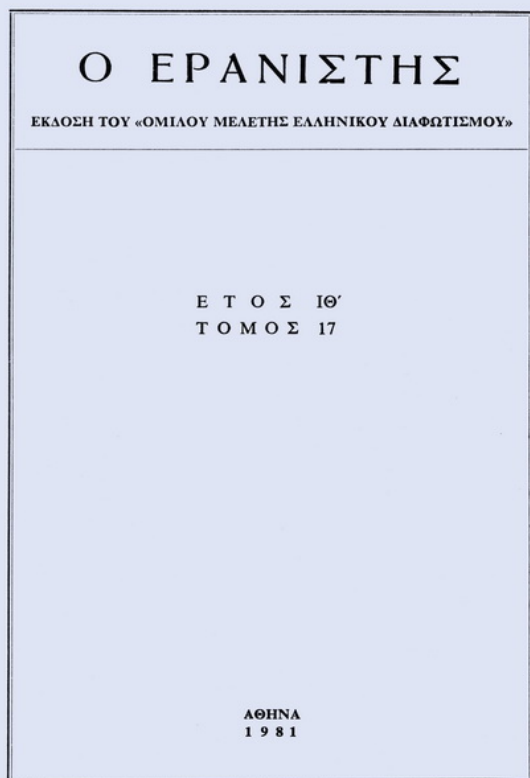

The Gleaner

Vol 17 (1981)

Ο Σταμάτης Πέτρου και οι απόγονοί του στην Πάτμο

Χρυσόστομος Φλωρεντής

doi: [10.12681/er.310](https://doi.org/10.12681/er.310)

To cite this article:

Φλωρεντής Χ. (1981). Ο Σταμάτης Πέτρου και οι απόγονοί του στην Πάτμο. *The Gleaner*, 17, 162–178.
<https://doi.org/10.12681/er.310>

Ο ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΤΜΟ

Ἐφορμὴ γι' αὐτὸ τὸ δημοσίευμα στάθηκε ἡ πρόσφατη παρουσίαση καὶ ἔκδοση ἀπὸ τὸν κ. Φ. Ἡλιοῦ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πατρίου Σταμάτη Πέτρου ποὺ ἀναφέρονται στὸν Κοραῖ¹. Στὰ προλεγόμενα ἐκεῖ σημειώνεται ὅτι «σήμερα ἡ τύχη τῶν αὐτογράφων τοῦ Σταμάτη ἀγνοεῖται» καὶ ἡ ἔκδοση ἀκολουθεῖ ἀναγκαστικὰ τὴν προγενέστερη, ἐκείνη τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, τὴν βασισμένη σ' ἓνα ἀντίγραφο ποὺ εἶχε αὐτὸς ἀποκτήσει στὰ 1887. Ἐτσι μοῦ κέντริσε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευνήσω μήπως ἔχει διασωθεῖ κάτι σχετικὸ μ' αὐτὲς καὶ ἐπειδὴ κάτι εἶχα ἀκουστὰ γιὰ τὸν Σταμάτη Πέτρου, νὰ μάθω περισσότερα γιὰ τὴ ζωὴ του στὴν Πάτμο καὶ γενικὰ γιὰ τὴ φήμη του.

Καὶ ὥς πρὸς τὸ πρῶτο ἡ ἐρευνα στάθηκε ἄκαρπη: οἱ ἀπόγονοι τοῦ «Ἀρχω-Σταμάτη» —μακρinoὶ πιά ἄλλωστε— ἢ δὲν ἔχουν ἰδέα γιὰ τὶς ἐπιστολὲς ἢ δὲν ξέρουν τί ἀπόγινε τὸ τετράδιο μὲ ἀντίγραφά τους ποὺ εἶχε στὰ χέρια του στὰ 1894 ἓνας ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τοῦ Σταμάτη Πέτρου, ὁ Χαρίλαος Γαλανός². Κι ὅσοι ἀκόμα εἶχαν μέχρι τώρα ἀσχοληθεῖ μὲ ἱστορικὰ θέματα τῆς Πάτμου κι ὅπου παρεμβατικὰ ἀναφέρονται στὸν Σταμάτη Πέτρου δὲν ἀναφέρουν τίποτε γιὰ τὶς ἐπιστολές³. Ὁ Κ. Ἄμαντος σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του (5 Μαΐου 1935) πρὸς τὸν γνωστὸ πάτμιο ἱστοριοδίφη Μ. Η. Μαλανδράκη, γράφει: «Μήπως γνωρίζετε ἂν ὑπάρχουν ἀκόμη αὐτοῦ ἐπιστολαὶ τοῦ συντρόφου τοῦ Κοραῖ Σταμάτη ἀναφερόμεναι εἰς τὸν βίον τοῦ Κοραῖ; ἔχουν δημοσιευθῇ ἀπὸ τὸν Καμπούρογλου εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ ἀπὸ τὸν Βογιατζάκη⁴ νομίζω εἰς τὰ Παναθήναια ἐπιστολαὶ τοῦ Σταμάτη περὶ Κοραῖ, ἀλλ' ἴσως ὑπάρχουν

1. Σταμάτης Πέτρου, *Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἀμστερντάμ*, ἐπιμέλεια Φίλιππος Ἡλιοῦ, Ἀθήνα, Ἑρμῆς, Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1976.

2. ὁ.π., σελ. 1β'.

3. Βλ. Παν. Γ. Κρητικῶ, «Πάτμου καὶ Σμύρνης Μικρὰ Χρονικά», π. *Μικρασιατικὰ Χρονικά* 9 (1961) σ. 46· τοῦ ἴδιου, *Πατμιακὰ τοπωνύμια*, Ἀθῆναι 1961, σελ. 91 (π. *Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον* 2, 1956, σελ. 133).

4. Γρ. Βενετσᾶνον.

ἀκόμη καὶ ἄλλαι εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σταμάτη. Ἡμπορῶ νὰ ἔχω ἀπάντησίν σας;». Τί ἀπάντησε ὁ Μαλανδράκης, ποὺ πιθανώτατα ἦταν σὲ θέση νὰ γνωρίζει κάτι γιὰ τὴν τύχη τοῦ τετραδίου, δὲν ξέρομε. Πιθανώτατα ἦταν ἤδη χαμένο μιὰ ποὺ οὔτε ὁ Ἀμαντος, οὔτε ὁ Μαλανδράκης ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὸ καὶ στὰ κατὰλοιπα σὲ χειρόγραφα τοῦ τελευταίου δὲν σώζεται κάτι σχετικό⁵. Ἐξ ἄλλου τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἓνας ἄλλος ἱστοριοδίφης, ὁ ἀδελφὸς τῆς Μονῆς Πάτμου ἀρχιμ. Γεράσιμος Σμυρνάκης, στὸ ἀνέκδοτο χειρόγραφο σύγγραμμά του περὶ Πάτμου⁶, ἂν καὶ ἀναφέρεται ἐκτεταμένα στὸν Σταμάτη Πέτρου, ἔχοντας ὑπ' ὄψη του ἔγγραφα ποὺ εἶδε στὸ σπίτι τοῦ ἐγγονοῦ του, δὲν ἀναφέρει τίποτε γιὰ τὶς ἐπιστολές. Ἔτσι ἐξακολουθεῖ νὰ ἀγνοεῖται ἡ τύχη τοῦ τετραδίου μὲ τὴν «κόπια γραφῶν» τοῦ Σταμάτη Πέτρου περὶ Κοραῆ.

Πενιχρὸ σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του τὸ ὕλικὸ καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Σταμάτη Πέτρου, τοῦ «ἀρχω-Σταμάτη», στὴν Πάτμο. Ὁ μακαρίτης καθηγ. Παντ. Γ. Κρητικὸς ἀναφέρει ὅτι εἶχε παντρευτεῖ τὴν Σπεραντζῶ Σπέχη, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησε δυὸ παιδιὰ: τὸν Πέτρο καὶ τὴν Χαριστώ, σύζυγο Χρήστου Χρηστίδου ἢ Ἰωάννου⁷. ὁ πρῶτος θὰ μᾶς ἀπασχολήσει πιὸ κάτω· ἀπὸ τὴ δευτέρη κατὰγεται καὶ ἡ μητέρα τοῦ Π. Κρητικοῦ Μαριγῶ Λαδικοῦ, στὴν ὁποία κατέληξε προίκα τὸ σπίτι τοῦ ἀρχω-Σταμάτη. Σὼζεται μέχρι σήμερα (ιδιοκτησία ἐξ ἀγορᾶς τῆς οἰκογενείας Δημ. Ἀνδρεαδάκη) στὸ δρόμο πρὸς τὴν Ἐλεημονήτρια, κοντὰ στὴ γυναικεία Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς. Εἶναι δίπατο μὲ ἐσωτερικὴ αὐλὴ καὶ στὸ ὑπέρθυρο τῆς ἐπάνω πόρτας ποὺ ὀδηγεῖ στὸ σαλόνι εἶναι χαραγμένη ἡ χρονολογία 1595. Αὐτὸ τὸ σαλόνι στόλιζαν πίνακες καὶ τὰ περίφημα πολυτελῆ ξυλόγλυπτα ἐπίχρυσα ἐπιπλά, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἓνα «σκρινή-

5. Ὁλόκληρο σχεδὸν τὸν ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας Μ. Μαλανδράκη μὲ ἔγγραφα ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια βρίσκεται σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Πάτμου.

6. Ἀπώνεται μετὰξὺ τῶν ἀκαταλογογραφῆτων χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς Πάτμου μὲ τὸν ἀρ. 1008 (γιὰ τὸν Σταμάτη Πέτρου στὰ φφ. 1848 καὶ 1848α). Τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ. σ. 165 κ.έ.

7. Βλ. Παν. Γ. Κρητικοῦ, *Πάτμου καὶ Σμύρνης Μικρὰ Χρονικά*, ὅ.π., σ. 46-47. Σὲ δυὸ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῆς Μονῆς (Φάκ. 51, ἔγγρ. 1844 Σεπτ. 28 καὶ Φάκ. 52, ἔγγρ. 1845 Φεβρ. 27) Σπεραζῶ ὀνομάζεται καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Πέτρου Σταματίου. Ὁ Κρητικὸς ἐπίσης μνημονεύει ἐξάδελφο τοῦ ἀρχω-Σταμάτη τὸν ἱεροδιάκονο Ἰωακείμ τοῦ Νῶε, ὁ ὁποῖος τὸ 1795 ἀνεκαίνισε τὸ ἐκκλησάκι τῶν Ταξιάρχων στὸ Ἀγριολειβάδι (Π.Γ. Κρητικοῦ, *Πατμιακὰ τοπωνύμια*, ὅ.π., σ. 91) καὶ ἀπέθανε, ἱερομόναχος πιά, τὸ 1834 (βλ. Χρυσοστόμου Φλωρεντῆ, *Βραβεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου* [Ἑταιρεία Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Μελετῶν, Διπτύχων παράφυλλα 1], Ἀθῆναι 1980, σ. 103).

ριο»⁸, κανάπες με πολυθρόνες και δώδεκα καρέκλες με παραστάσεις στη στόφα τους από τὸν τρωικὸ πόλεμο⁹. Στὸ ἀνώγι ὑπάρχει παράδιπλα ἓνα μικρὸ «ὀνταδάκι»· στὴν ξύλινη δίφυλλη πόρτα τοῦ ἦταν ἐσωτερικὰ ζωγραφισμένες δυὸ γυναῖκες¹⁰. Ἐνα μεγάλο ρολόι ἐκκρεμές ποὺ ὑπῆρχε ἄλλοτε στὸ Νάρθηκα καὶ σήμερα στὸ Σκευοφυλάκειο-Μουσεῖο τῆς Μονῆς, ποὺ παριστάνει τὸ λιμάνι τοῦ "Αμστερνταμ με τὰ κινούμενα καραβάκια εἶναι ἀφιέρωμα τοῦ ἄρχω-Σταμάτη πρὸς τὴ Μονὴ τοῦ Θεολόγου. Ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν τὴν κοινωνικὴ θέση ποὺ κατέλαβε ὁ πρῶν ὑπηρέτης τοῦ Κοραῖ Σταμάτης Πέτρου, ὅταν ἐπέστρεψε πλούσιος ἀπὸ τὴν Ὀλλανδία στὴν Πάτμο. Ὁ Σμυρνάκης μνημονεύει ἔγγραφο τοῦ 1797, Ἰουλίου 17 ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξάγεται ὅτι ὁ Σταμάτης Πέτρου ἦταν πρόξενος στὴν Πάτμο τῆς Ἀραουζῆς καὶ Ὀλλανδίας. Κατὰ τὴν πρόσφατη ἔρευνα στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς βρήκα καὶ ἓνα ἄλλο τοῦ 1803, Νοεμβρίου 18¹¹, μετὰ τὸ ὁποῖο ὁ γενικὸς πρόξενος τῆς Ragusa στὴ Σμύρνη Nicolo Radeglia συνιστᾷ τὸν Σταμάτη Πέτρου ὑποπρόξενο στὴν Πάτμο. Δυὸ ἄλλες μαρτυρίες ἀναφέρονται σὲ δόσοληψίες τοῦ ἄρχω-Σταμάτη μετὰ τὸ Κοινὸ τῆς Πάτμου: στὸν ἀρχεῖο καὶ κώδικα τοῦ Δήμου ἀρ. 1 στὸ φ. 64 μεταξὺ τῶν ἐξόδων τοῦ Κοινοῦ σημειώνονται καὶ τὰ ἐξῆς: 1803 Ἰουνίου α [...] εἰς τὸν τζαούση τῆς κῶ διὰ τὸν κῆρ ποθητὸν ξένω ὅπου ἐστυλεν ὁ ἀρχ σταμάτης ὡς εἰ λείστα χαρατζή μ(αῖ)δ(ιά): 320: Ἡ ἄλλη ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς στὸ φορολογικὸ κατάστιχο τοῦ Κοινοῦ 1806 (II, φ. 94), ὅπου ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων σημειώνει: 1806: φενορουαρίου: 22: ἔλαβον ἀπὸ τὸ μοναστήριον γρόσια χίλια ὁμὸ με τοῦ ἀρχω σταμάτη τὰ διακοσια πενήντα ἤτοι Νου: γρο(όσια): 1000¹².

8. Ἡ σκρίνιο, ὅπως λένε στὴν Πάτμο τὸ παλὸν τραπεζογραφεῖο (scriptorium)· ὁ Βενετσᾶνος τὸ περιγράφει «γραφεῖον εἰς σχῆμα κιβωτοῦ» (Θ. Βενετσᾶνου, «Ὁ Κοραῖς ὡς ἔμπορος», π. Παναθήναια, 1911/2, σ. 227)· σήμερα βρίσκεται στὴν Κάλυμνο στὴν ἀπόγονο τοῦ Χαρ. Γαλανοῦ Μαρία χήρα Μιχ. Σωτηρίου.

9. Ἀπὸ τὴν ἐπίπλωσι αὐτὴ ἄλλα κομμάτια βρίσκονται σήμερα στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς τοῦ Π. Κρητικοῦ Μόσχας Παπαζογλου καὶ ἄλλα στῆς κόρης τοῦ Μαρίας καὶ οἱ καρέκλες στὸ Μουσεῖο Εὐταξία στὴν Ἀθήνα.

10. Ὁ μακαρίτης Δημ. Ἀνδρεαδάκης ὑπέκυψε στὴν παράκληση τοῦ καθηγ. Π. Κρητικοῦ καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν ξύλινη αὐτὴ πόρτα μετὰ τὴν παραστάσεις.

11. Ἀρχεῖο Μονῆς Φάκ. 6 (1803).

12. Ὁ ἀρχω-Σταμάτης Πέτρου δὲν ἀναγράφεται στὴ λίστα τῶν φορολογουμένων καὶ νομίζω πὺς δὲν πρέπει νὰ ταυτιστεῖ μετὰ τὸν Σταμάτη ἐκεῖνον ποὺ στὰ φορολογικὰ κατάστιχα τῆς περιόδου 1770-1808 ἀναγράφεται πότε Πέρου καὶ πότε Πέτρου.

Τὸ ἐκκρεμὲς τοῦ Σταμάτη Πέτρου, μετὰ τὴν παράστασιν τοῦ λιμνιοῦ τοῦ "Αμστερνταμ (βλ. σ. 164)

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον τοῦ Σμυρνάκη¹³ παραθέτω στὴ συνέχεια ὅσα ἀναφέρονται στὸν Σταμάτη Πέτρου:

[φ. 1845] Ἐν τῇ ἄνω Χώρα ἐγεννήθησαν πλείστοι διάσημοι Πατριάρχαι καὶ Ἀρχιερεῖς, διαπρέψαντες τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Γένει, καθὼς καὶ πλείστοι Διδάσκαλοι καὶ διακεκριμένοι ἄνδρες. Τούτων διακρίνομεν (...) [φ. 1848] (...). Τὸν Σταμάτιον Πέτρον [φ. 1843α] τὸν προσωνομούμενον καὶ Ἀρχῶν (Ἀρχοντα) Σταμάτη καὶ Σιὸρ-Στάματη, τὸν φίλον τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ὅστις διετέλεσεν ἐν Πάτμῳ, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐγγράφου τῆς 17ης Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1977, Πρόξενος τῆς Ἀραούζης καὶ Ὀλλανδίας, ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Διβανίου (Περσ. Διβάν, ἀλλή, ἀνώτατον Συμβούλιον) τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὡς τοιοῦτος. Ἡ ῥηθεῖσα Ἀραγοῦζα ἦτοι ἡ Ραγοῦζα ἢ ἡ δημοκρατικὴ Πολιτεία τῆς Ραγοῦζης κτισθεῖσα ἐν ἔτεσι 636 ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξ Ἐπιδάφρου, ἣτις εἶχεν ὑπάρξει ἐπὶ ἑνδεκα αἰῶνας καὶ ὑπέρκεινα καὶ εἶχεν ἀξιωθῇ τῆς ὑπερηφάνου προσωνυμίας νοτίων σλαβονικῶν Ἀθηνῶν, ἔνεκα τῆς μεγάλης φιλομαθείας τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ αὐτῶν τῶν κατωτάτων τάξεων, αἵτινες ἀνεδείκνυνον ποιητάς, γραμματικούς καὶ ἐν γένει πεπαιδευμένους ἄνδρας, ἡρίθμει κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους χρόνους 35.000 κατοίκων καὶ συνίστατο ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἄστεως, ἦτοι τῆς πόλεως Παλαιᾶς Ραγοῦζης (Ragusa Vechia), τῆς περιοχῆς Κανάλη μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Καττάρου (Rocha di Cattaro), τῆς ὥραιας κοιλάδος τῆς Ὀμβλας, τῆς ἐπιμήκους χερσονήσου Σαββιογκέλλον καὶ τῶν πέντε νήσων Λαδεσσίας (Lagosta), Μελίτης (Meleda), Τζουπάνης (Giurpana), Μέτζου (Mezzo) καὶ Καλαμόττης (Calamotta). Ἐνεκα πολιτικῶν λόγων διεφιλονεικήθη ἡ ὑπαρξὶς τῆς πολιτείας ὑπὸ τε τῶν Ρώσων καὶ Γάλλων, ὅτε ἡ σημαία τοῦ Ἀγίου Βλασίου, τοῦ πολιοῦχου τῆς Ραγοῦζης ἔπαυσε κυματίζουσα ἐπὶ τοῦ περιωνύμου ἀγάλματος τοῦ Ὁρλάνδου, ὑπερμεσοῦντος δὲ τοῦ Ἰανουαρίου 1803 Γάλλος Συνταγματάρχης τοῦ Ναπολέοντος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Γερουσίαν συνεδριάζουσαν, ὅτι «ἡ πολιτεία τῆς Ραγοῦζης ἔπαυσεν ὑφισταμένην· μετὰ δ' ἐξαιτίαν ἀπληρευθερώθη αὕτη ὑπὸ τῶν ἡνωμένων Αὐστροαγγλικῶν δυνάμεων καὶ ἔκτοτε ἡ Ραγοῦζα μετὰ τῆς λοιπῆς Δαλματίας διετέλεσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ἀφβούργων, ἥδη δὲ ὑπάρχει ὀχυρὰ πόλις τῆς Αὐστρίας μετὰ λιμένος ἐνεργοῦ ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, καὶ 12.800 κατοίκων.

13. Ἀρχιμ. Γερασίμου Σμυρνάκη, Ἡ μυστηριοφύλαξ νήσος Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἢ καλονομένη Πάτμος, φ. 1845, 1848.

Ὁ ἀνωτέρω Ἀρχω-Σταμάτης, ὡς ἐρρήθη, κατὰ τὸν ἐξ Ὀλλανδίας εἰς Πάτμον πλοῦν αὐτοῦ, ἐν μέσῳ δεινῆς λαίλαπος κλυδωνιζόμενος, ὑπεσχέθη, ἵν' ἀριερώσῃ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Θεολόγου τὸ ἐν τῷ Νάρθηκι ταύτης ἐκκρεμές ὥρολόγιον. Ἦν δὲ πρότερον οὗτος ἀπλοῦς τις ποιμενίσκος, διαιτώμενος ἀνὰ τὰς ποιμενικὰς καλύβας, τὰς παρὰ τὸν εἰρηπωμένον Πύργον ἢ Βίγλαν τῶν Λευκῶν· οὐδὲν ἦττον ἀρπυμισθεὶς οὗτος ἐκ τῶν εἰς Εὐρώπην ταξειδίων τῶν συμπατριωτῶν καὶ τῆς ἐμπορίας αὐτοῦ ἀνήχθη εἰς τοιαύτην περιοπὴν, ὑποστηριχθεὶς ὑπὸ τοῦ ρηθέντος Κοραῆ μεθ' οὗ συνῆψε σχέσεις· οὗτος δ' ἀπεβίωσε κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τῆς 19^{ης} ἑκατονταετηρίδος· ἐν ἔτεσι 1806 Ἰουλίου 29^{ης} πιστοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Καθηγουμένου τῆς Μονῆς Γρηγορίου ὅτι οὗτος ἔλαβε τὸ ἀποστελλόμενον κουτὶ (Ἀγ. Λειψάνων) διὰ τοῦ Ἀρχω Σταμάτη, ἐκ μέρους τοῦ Πάτερ Ἰμβρου καὶ Νικηφόρου καὶ ἐβδομήκοντα ἐννέα βενέτικα. Ὡσαύτως διεκοίθη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὀνόματι Πετρῆς ἢ Πέτρος Σταματίου (γενν. 1797), ὅστις πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔλαβε τοῦτο ὡς ἐπώνυμον· ἦν δ' οὗτος εἰς τῶν ἐν τῷ νεωτέρῳ Γένει διατρεφάντων ἐπ' ἀνδραγαθία, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπισήμων ἐγγράφων αὐτοῦ, τῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ὀργανοκονταριετοῦς υἱοῦ τούτου ὀνόματι Γεωργίου Σταματίου (Νῶε) εὐρισκομένων ἐπισήμων ἐγγράφων, δι' ὧν ἔχει τιμηθεῖ διὰ τε τοῦ σιδηροῦ, τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ ἀργυροῦ Ἀριστείου τῆς Ἑλλάδος, ἅτε ὑπηρέτησαντος ὡς τε Ἀξιωματικοῦ καὶ ὡς Πυροβολητοῦ ἐν τῷ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑθνους ἡμῶν ἀγῶνι μετὰ τοῦ Στόλου τῶν Ψαρολιανῶν καὶ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ παρευρεθέντος ἐν τῇ ἐν Χίῳ καὶ Σάμῳ συγκροτηθείσῃ ναυμαχίᾳ, ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου καὶ εἰς ἄλλας καταδιώξεις τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐν αἷς ἀνεδείχθη ἀτρόμητος. Περὶ τούτων πιστοποιοῦσι τῇ 2^ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1844 δι' ἐγγράφου αὐτῶν οἱ ἐν Ἑρμοнопόλει Δημήτρης Καλημέρης, Νικόλαος Α. Σαρῆς καὶ Ἰωάννης Γ. Σκανδάλης, ὧν αἱ ὑπογραφαὶ κυροῦνται ὑπὸ τριπλῶν Ἀρχῶν, ὅτι «ὁ Πέτρος Σταματίου ἐτῶν 47 ὑπηρέτησεν ἐν καιρῷ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑθνους ἱερὸν ἀγῶνα καὶ ὡς Ἀξιωματικὸς καὶ ὡς Πυροβολητὴς ἐντὸς τῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν πολεμικῶν πλοίων, τῶν ἀποτελούντων μέρος τοῦ Ἑλλ. Στόλου τῶν Ψαρολιανῶν ὡς τοιοῦτος δ' ὑπηρέτησεν ὡσαύτως καὶ ἐντὸς τοῦ πολεμικοῦ πλοίου τοῦ συμπολίτου αὐτῶν Καπετὰν Ἰωάννου Ἀποστόλου Ψαρολιανοῦ, παρευρεθεὶς καὶ κατὰ τὴν ἐν Χίῳ καὶ Σάμῳ ναυμαχίαν καὶ εἰς διαφόρους προσέτι τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καταδιώξεις, μαχόμενος μὲ ἀτρόμητον γενναιότητα καὶ πλήρη εὐπείθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ συνιστῶσιν ἵν' ἀπονεμηθῇ αὐτῷ τὸ Ἀργυροῦν Ἀρι-

στεϊον». Διὰ δὲ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 22.376 τῆς 22ας Μαΐου 1844 ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Ἀθηνῶν Δ. Καλλέργης ἀποστέλλει τῷ ρηθέντι Σταματίῳ τὸ ἀριστεῖον τῆς 3ης Σεπτεμβρίου: «διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξε σύμπρασιν καὶ προθυμίαν ὡς πρὸς τὴν Ἐθνοσωτήριον ταύτην μεταβολὴν» καὶ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1.959 ἀπὸ 13ης Σεπτεμβρίου 1844 διπλώματος ἐκδομένου ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς τῶν Ναυτικῶν Γραμματείας Ἀ. Μεταξᾶ ἀπονέμεται τὸ συστηθὲν τῇ 18/30 Σεπτεμβρ. 1835 χαλκοῦν ἀριστεῖον «ὡς ἐντίμως μεθέξαντα τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἡρωϊκοῦ ἀγῶνος». Οὗτος ὁ Πετροῦς ἐπεκράτει μεγάλως ἐν Πάτμῳ μετέπειτα, διακρινόμενος διὰ τὸ φιλοδίκαιον αὐτοῦ, τολμηρὸν καὶ γενναῖον φρόνημα καὶ ἐπιβαλλόμενος τοῖς πλουσίοις ὑπὲρ τῶν πενήτων. Ἀτυχῶς ὁμως ὁ ρηθεὶς ἐξικόμενος εἰς μέτρα ἐκδικήσεως κατὰ τινων ὑπερεχόντων κακοποιῶν στοιχείων τῆς νήσου ἐδολοφονήθη ἐν ἔτεσι 1849 Ἀπριλίου 23 ὑπὸ τινος Μαρκουλῆ ἐκ τῶν καλουμένων παλληκαράδων.

Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τοῦ Συμυρνάκη μᾶς προκαλεῖ νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ γυιὸ τοῦ Σταματῆ Πέτρου, ποῦ φαίνεται πὼς ἄφησε ἐποχὴ στὴν Πάτμο γιὰ τὰ κατορθώματά του, ποῦ πέρασαν μέσα σὲ λαϊκὲς διηγήσεις¹⁴, Ἐχρημάτισε τρεῖς φορὲς Δήμαρχος κατὰ τὴν περίοδο 1840-1844 καὶ 1847-1849¹⁵ καὶ ὁ θάνατός του, ἀνάλογος μὲ τὰ ἔργα του, προκαλεσε ἔντονη αἰσθησι¹⁶. Λίγο ἀργότερα ὁ γυιὸς του Γεώργιος Πέτρου πῆρε

14. Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσούλη, *Δωδεκάνησα*, τ. Β', σ. 101-104.

15. Ἀρχεῖο Μονῆς, ἀρχιεπικὸς κώδικας 1014 καὶ Φάκ. 53 (1846-1850). Ἐνα ἔγγραφο-διαβατήριο τοῦ 1847 Αὐγ. 28 ποῦ ὑπογράφει ὡς δήμαρχος ὁ Πέτρος Σταματίου δημοσίευσεν ὁ Σκεῦος Ζερβός, *Τὸ ζήτημα τῆς Δωδεκανήσου καὶ τὰ διπλωματικά αὐτοῦ ἔγγραφα*, Ἀθῆναι 1926, σ. 36-39, ἔγγρ. 5ον.

16. Ἐνας στίχος ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς «κάρτσας» ποῦ τραγουδοῦσαν οἱ μαθητρίδες ὅσο ἐπλεκαν τὴν «πατηνιώτικη κάρτσα» (κάλτσα) «διὰ νὰ ποικίλλουν τὸ ἄχαρι τῆς συνεχοῦς ἐργασίας» λέει:

«τρεῖς-τρεῖς-τρεῖς-τρεῖς ἤσκοτώσαν τὸν Πετρῆ»

(Παν. Γ. Κρητικοῦ, «Τὰ σχολειὰ τῆς κάρτσας», π. *Λογογραφία* 14, 1952, σ. 130. Ἡ κ. Κυριακὴ Συμεὼν (πάνω ἀπὸ 80 χρονῶν σήμερα, δισεγγονὴ ἀπὸ τῆ μάνα τῆς τοῦ Νατάλη Πάγκαλου) μοῦ ἀφηγήθηκε ὅτι στὴν κηδεῖα τοῦ Πετρῆ ποῦ ἔγινε στὸν Ἀη Γιώργη τῆς Λόντζας, στὸ Νάρθηκα τοῦ ὑποῖου καὶ ἐτάφη κατὰ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, μιὰ γυναίκα, κάποια Μπαλάσα (ἢ Μπαλασῶ) τοῦ εἶπε αὐτὸ τὸ μοιρολόι:

«Καλὲ Πετρῆ καμπανταῇ κι ἀγγέλω στρατιώτῃ
ὁ Μαρκουλῆς σοῦ τὴν ἐπῆρε τὴν ἀκριβὴ σου νιότη»

Καὶ ἡ κ. Ἀσημίνα Καλαϊτζῆ μοῦ εἶπε ἕνα ἄλλο, ὅπως τὸ ἄκουσε ἀπὸ τῆ μάνα της:
«Ἀρρωστοὶ ξερρωστήσετε, κρυμμένοι ξεκρυφτεῖτε
καὶ τὸν Πετρῆ σκοτώσανε καὶ νὰ μὴ φοβηθεῖτε».

ἐκδίκηση γιὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, σκοτώνοντας τὸν φονιᾶ τοῦ Ἀπόστολο Φραγκούλη¹⁷.

Ἡ ἐνθύμησις καὶ τὰ ἐγγράφα ποὺ δημοσιεύονται στὶς ἐπόμενες σελίδες¹⁸ ἀναφέρονται στὴ σειρὰ τῶν φόνων ποὺ σημειώθηκαν στὴν Πάτμο μὲ πρωταγωνιστὲς —φονεῖς ἢ θύματα— ἀπογόνους τοῦ Σταμάτη Πέτρου: φόνος τοῦ Γεράσιμου καὶ τοῦ Ἰωάννη Καληγᾶ ἀπὸ τὸν Πέτρο Σταματίου (γιὰ τοῦ Σταμάτη Πέτρου) καὶ τοὺς συνεργοὺς του Ἰωάννη καὶ Πάμφυλο Φωτόλη (Νοέμβριος 1825)· φόνος τοῦ Πέτρου Σταματίου ἀπὸ τὸν Ἀποστόλη Φραγκούλη (Ἀπρίλιος 1851)· καὶ φόνος τοῦ Ἀπ. Φραγκούλη ἀπὸ τὸν Γεώργιο Σταματίου, γιὰ τοῦ Πέτρου καὶ ἐγγονοῦ τοῦ ὑπηρετῆ τοῦ Α. Κοραΐ.

1

Ἐνθύμησις σὲ ἔντυπο τῆς βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς¹⁹, γιὰ τὸ φονικὸ τοῦ 1825.

1825: Νοεβρίου 20: ἡμέρα παρασκευῆ, παραμονὴ τῶν εἰσοδίων ἐθανατώθησαν ἐν τῷ καφενέ καπηλείῳ τοῦ Σίμωνος λυχν: ὁ Ἰω(άν)νης ὁ υἱὸς τοῦ Κ: Γεωργίου Καληγᾶ, κ(αί) ὁ Κ: Γεράσιμος Καλ: παρὰ τῶν δύ[ο] φω[τ]όλιδων Ἰω(άν)νου κ(αί) Παμφίλου, κ(αί) τοῦ Πετρῆ υἱοῦ τοῦ Αρχ: Σταμάτη καὶ ὁ Θεὸς ἀναπαύσειεν αὐτοὺς.

2

Ἀναφορὰ τῶν κατοίκων τῆς Πάτμου γιὰ τὸν φόνο τοῦ Γεράσιμου Καληγᾶ καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννη (2 Δεκεμβρίου 1825)²⁰.

Διὰ τὸν συμβάντα φόνον τοῦ Γερασίου Καληγᾶ, καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Καληγᾶ, τῇ εἰκοστῇ τοῦ ἀπερασμένου μηνὸς νοεμβρίου ἡμέρα παρασκευῆ ὥρα δευτέρα τῆς ἡμέρας, ἀπὸ τοῦς τρεῖς πατριώτας, Ἰωάννη Φωτόλην, Πάμφυλον Φωτόλην, κ(αί) Πέτρον Σταματίου, συναχθέντες ἅπαντες οἱ τῆς Νήσου κάτοικοι, μικροί τε καὶ μεγάλοι, τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ τοῦ ἡδίου μηνός, ἡμέρα κυριακῇ, ὥρα τετάρτῃ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὸ δημόσιον μέρος τῆς Νήσου, οἰκονόμον καλούμενον, κατ' ἐμπροσθεν τοῦ φιλογενεστάτου Γραμματέως καὶ τοποτηρητοῦ τοῦ ἐπάρχου, τῶν εὐγενεστάτων ἐπιστάντων, καὶ τῶν τιμωτάτων προκοίτων μας, ἵνα ἐξετασθῇ

17. Ἔτσι ἀναφέρεται στὶς πηγές, ἀλλὰ στὶς παραδόσεις Μαρκουλῆς, πιθανώτατα παρὰ νόμι τοῦ Ἀπ. Φραγκούλη.

18. Τηρεῖται πάντα ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις τῶν χειρογράφων.

19. Βιβλίον καλούμενον Ἀὐλὸς ποιμενικός, 1780 (ἡ ἐνθύμησις στὸ verso τοῦ τελευταίου παραφύλλου).

20. Ἀρχεῖο Μονῆς, φάκ. 29 (1825).

ἀκριβῶς ὁ φόνος τῶν δύο αὐτῶν, ἐρωτηθέντες καὶ ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι, περὶ τῆς ζωῆς καὶ διαγωγῆς τῶν φονευθέντων, ἀπεκρίθημεν ὅλοι ὡς ἐξ' ἐνὸς στόματος, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν μυρίων θανάτων ἄξιοι, ὡς προῆνοι τῆς ἀνησυχίας τῆς πατρίδος ἡμῶν, αἵτιοι τῶν μεγάλων ταραχῶν, ἀδικιῶν, καὶ ἀπειρῶν καταχορήσεων, ὅπου καθ' ἡμέραν κ(αι) ὤρων ἀπὸ αὐτοῦ ἐδοκιμάζομεν, τὰς ὁποίας σήμερον πρώτην φορὰν ἐλευθέρως παρῴησιάζομεν, μὴ τολμῶντες πρότερον νὰ τὰς ἀναφέρωμεν ποσῶς, ὅχι μόνον εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν πατριώτας κοιτάς, ἀλλὰ κ(αι) εἰς ἐκείνους ἀκόμα, ὅπου μᾶς ἐπέλλοντο παρὰ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως, ἵνα μὴ ὑποπέσωμεν ἐπομένως, εἰς τὴν σκληρὰν ὀργὴν τῶν τυχόντων αὐτῶν, οἵτινες κατετυράννησαν τὴν δυστυχῆ πατρίδα τοσούτους χρόνους, ἀπανθρώπως, κ(αι) ἀνιλεῶς. Ὁμολογοῦμεν δὲ ἀπειρῶς τὰς χάριτας, καὶ αἶρομεν τὰς χεῖρας ἡμῶν ἰκέτιδας πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα διατηρῇ ἀβλαβεῖς ἀπὸ κάθε ἐναντίον ἐκείνους, οἵτινες μὲ κίνδυνον μεγάλου τῆς ἰδίας τῶν ζωῆς, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ὑποφέρωσι τὰ ἀπειρα δεινὰ τῆς βασανιζομένης πατρίδος, ἀπειλούμενοί τε παρὰ τῶν κακούργων αὐτῶν, ἀπεφάσιον, βιαζόμενοι, νὰ τῶν ἀσηκώσωσι τὴν ζωὴν. διὸ καὶ ἡμεῖς εἰς ἔνδειξιν τῆς ἔνεκα τούτου ἀληθοῦς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, τοῖς δίδομεν ἐξ' ἰδίας μας θελήσεως τὸ παρὸν γράμμα, ἐν ᾧ ὅλγ' αἱ τινὰ ἀναφέρονται κατὰ τῶν φονευθέντων, συγκρινόμενα δηλαδὴ μὲ τὸ πληθὺς τῶν ἀδικιῶν καὶ συμφορῶν, τὰς ὁποίας προεξένησαν εἰς τὴν ἤδη ἐλευθερωθεῖσαν πατρίδα μας. ὑποσχόμενοι αὐτοῖς, ὡς ἐλευθερωταῖς τῆς πατρίδος ἡμῶν, εἰς κάθε ἐναντίαν περίστασιν τῶν (τὸ ὅποιον ποτὲ δὲν τὸ φανταζόμεθα.) νὰ εἴμεθα πρόθυμοι βοηθοὶ αὐτῶν, κ(αι) ὑπερασπισταὶ ἀπτόητοι. τούτων ἀπάντων ἔνεκεν, δίδεται αὐτοῖς τὸν παρὸν γράμμα, ὑπογεγραμμένον παρ' ἡμῶν, τετυπωμένον τῇ τοῦ ἐπαρχείου σφραγίδι καὶ μεμαρτυρημένον, διὰ νὰ τοῖς χρησιμεύσῃ ἐν παντὶ καιρῷ τότῃ κ(αι) κριτηρίῳ δικαιοσύνης.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 2 δεκεμβρίου 1825.

Χ...: ζαννῆς. Κωνσταντῖνος σόκος. Νικήτας πητηλός. Σίμος πρατζάλης. Νικόλαος πητηλός. Γεώργιος πολανάκης. Νικόλαος ῥουμπίνης. διὰ τὸν Ἰωάννην καράσειρην Νικόλαος ῥουμπίνης. Νικόλαος Μονζάκης. δημήτριος φραζῆς μὲ ὑπόγραφον ὁ σταμάτιος μονζάκης ὡς ὁ ἥδιος κ(αι) ἐγὼ ὑπογράφομαι σταμάτιος μονζάκης. Γεώργιος παρπαρῆς μὲ ὑπόγραφον μὴν ἡξεύροντος ὁ ἄνωθεν. Κωνσταντῖνος ἄγκρελος. δημήτριος μανίας. φίλιππος ζαχαρίον. Μανόλιος κοκκίνος. δημήτριος Ν. πετράντης. Ἰωάννης Μ. Καλούδης. Θεόδωρος κοινέλης. διὰ Νικήτα κολασμένον Νικήτας πητηλός. ἀντόνιος γαλάνης. σταμάτιος Νικολάου σάμιον μάργους μανονῆλ σταματίον. δημήτριος λεονάρδον. διὰ ἀγγελῆ καράσειρην, Νικήτας πητηλός. σιδεράκη χήρας σταμάτιος Νικολάου. θεοφίλης νεγρεπόντες. διὰ γεοργάκη κρητικὸ γάζον γαμπρὸν ἀπογράφω ὁ γεοργιος παρπαρῆς. μανόλης φράγκος. μανόλης καμπόσος. δημήτριος κοκκόλης. θεόδωρος ταμσάκης. γεώργιος συχῆς. γεώργιος ἀντωνίου γράφω. μιχαὴλ φαρμακάκης. χριστοφῆς καλαφατίκον. ποθητὸς πρατζάλης. ποθητὸς κεφαλαινός. κ:μανόλης χ:γεωργίου. ἐμμανουὴλ λαοῦ. λοῦκας μαριοῦ. ἀντώνιος μυτιληνέος. δημήτριος καραγιαννάκης. διὰ νικόλα σκορδάλη νικολάκης σκορδάλης. μαρτυρῶ ὁ ἰωάννης μονζάκης. γιανκουμῆς χονόγλους. διὰ γεώργιον ἀσιμήτση μανονῆλ σταματίον. σπύρος κεφάλας. θεόδωρος λαδικὸς μαρτυρῶ. Ἰωάννης Καρπαθάκης. Γεώργιος Νικολαΐδης. διὰ μανόλη φτέρη μανόλης ἀντριόπουλος. μανόλης ἀντριόπουλος. Ἰωάννης δημητρίου. φιλιππος γεωρ-

γίου. Ἰωάννης ρούσσος. μανούσος φωτόλης μαρτυρῶ. Γεώργιος παγκόστας μαρτυρῶ θεόδωρος κακκηράκης. γεώργιος φούντης. δημήτριος θωμαΐδης μαρτυρῶ. Νικόλαος ξένος μαρτυρῶ. Νικόλαος δοῦντας μαρτυρῶ. δημήτριος κηλίδης μαρτυρῶ. κωνσταντῖνος κεφαλιανός. δημήτριος καζούλης. Κωνσταντῖνος σκρινῆς μαρτυρῶ. Ἰωάννης μονζάκης μαρτυρῶ.

Ἐνεφανίσθη τὸ παρὸν γράμμα εἰς τὸ ἐπαρχεῖον παρὰ τοῦ Ἰωάννου Φωτόλη κ(αί) γνωστοποιεῖ, ὅτι αἱ ἄνωθεν καὶ ὀπισθεν ὑπογραφαὶ εἰσὶν ιδιόχειραι τῶν ὑπογραφάντων. μερικαὶ δὲ εἶναι κ(αί) δι' ἄλλης χειρὸς ὥς φαίνεται. Ἐνεκεν δὲ τούτου σφραγίζεται τῇ τοῦ ἐπαρχείου σφραγίδι.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 7. δεκεμβρίου: 1825.

Ἐν ἐλλείψει τοῦ ἐπάρχου

ὁ γενικὸς γραμματεὺς

Ἰωάννης Καληγᾶς.

οἱ ἐπιστάται

Μανούσος Φωτόλης

Γεώργιος παγκόστας.

[Τ.Σ.]

Ἰσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 8ῃ μαρτίου 1826.

Εἰς ἀπουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου

οἱ ἐπιστάται τῆς ἐπαρχίας

ὁ προσωρινὸς γραμματεὺς

φραγκούλης Καζανόβας

3

«Ἐκθεσις τῆς φονικῆς σκηνῆς τοῦ Πέτρου Σταματίου» (Ἀπριλίου 1851)²¹.

Ἐκθεσις τῆς φονικῆς σκηνῆς τοῦ Πέτρου σταματίου πρὸς τὸν πασᾶν τῆς ῥόδου Μεχμέτ ραγίπ Πασσᾶν συμβάσης τοῦ 1851: Ἀπριλίου 22:

Πρὸς τὸν ὑψηλότετον Μεχμέτ ραγίπ Πασσᾶν Βεζήρην τῶν Νήσων τοῦ αἰγαίου πελάγους.

«Ἡ Κοινότης τῆς Νήσου Πάτμου ἔρχεται διὰ τῆς παρουσίας γενικῆς αὐτῆς ἀναφορᾶς νὰ παραστήσῃ εἰς τὴν ἡμετέραν ὑψηλότητα τὰ καθ' ἑκάστα τῆς κατὰ τὴν 22: τοῦ φθίνοντος μηνὸς ἡμέραν Κυριακὴν συμβάσης φονικῆς σκηνῆς ἔξωθεν τοῦ καφενεῖου τῆς Πόλεως μας, καθ' ἣν ἔπεσε φονευθεὶς ὁ ὀνομαζόμενος Πέτρος σταματίου. αὐτονογὸς τοῦ φόνου ὁμολογεῖται παρὰ πάντων ὁ συμπολίτης μας Ἀποστόλης φραγκούλης, πρὸς τὸν ὅποιον, καθὼς πάντες ἡμεῖς καλῶς γνωρίζομεν, ὁ φονευθεὶς ὑπέκρουτεν ἀπὸ τινος χρόνου μίσος ἀδιάλλακτον, καὶ πολλάκις μάλιστα ἠπειλῆσεν ἀφανδὸν τὴν ἐξόντωσίν του. Μετὰ τὴν φονικὴν ταύτην πράξιν, ὁ Α: φραγκούλης ἐγενεῖν ἄφαντος, καὶ ἡ Δημαρχία τῆς Νήσου μας ἐνεργήσασα τὰ περὶ τῆς συλλήψεως του κατὰ τὸν νόμον, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῦ κατέφυγεν. Μετα-

21. Ἀρχεῖο Δήμου Πάτμου, βιβλ. 6ον, σ. 638-640 καὶ 641-642.

καλέσασα δὲ ἀμέσως ἐκ Λέρου τὸν ἐνδοξότατον ὑποδιοικητὴν μας Ἀπουλάχει ἐνήργησε, παρουσία αὐτοῦ καὶ ὅλων ἡμῶν τὰς κατανόμιον ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. ἐκ τῶν Μαρτυριῶν λοιπὸν τὰς ὁποίας συνελέξαμεν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἀπαράλλακτα καὶ ἐπικυρωμένα καθυποβάλλομεν εὐσεβῶς πρὸς τὴν ὑμῶν ὑψηλότητα, ἐξάγομεν ὅτι μίαν πρὸ τοῦ φόνου ἡμέραν δηλαδὴ τὸ σάββατον τὸ ἐσπέρας, ὁ φονευθεὶς Πῖ: σταματίου ἤρχισεν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἐρεθίσῃ πράγματα καὶ νὰ ἐπαπειλῇ παρορησία τὴν ζωὴν τινῶν φιλησύχων καὶ εἰρηνικῶν πολιτῶν, τοὺς ὁποίους ἂν καὶ ὀνομαστὶ δὲν τοὺς ἐπρόσφερεν, ἡμεῖς ὅμως ὡς γνωρίζοντας τὰ πράγματα ἐκ τοῦ σύγγενος ἐννοοῦμεν κάλλιστα πρῶτον ἐξ' ἡμῶν ἤθελεν γενῇ θύματα τῆς παραφροῦς του, ὃν πρῶτος ἀναμφιβόλως ἤθελεν εἰσεθε ὁ Ἀ: φραγκούλης καθότι αὐτὸν μόνον ἐθεώρει ὡς ἱκανὸν νὰ τοῦ ἀντιπαραχθῇ τοὺς δὲ ἄλλους ἐνόμιζεν ὡς πρόβατα. Δὲν ἐννοοῦμεν ὑψηλότητα νὰ ἐκτρέφωμεν ὡς πρὸς τὸ περιστατικὸν τοῦτο κρίσιν τινὰ κατὰ τοῦ μὲν ἢ κατὰ τοῦ δέ, διότι πάντοτε ὁ φόνος ὅπως καὶ ἂν θεωρηθῇ εἶναι κακούργημα, καὶ ἡ περὶ τούτου κρίσις ἀνάγκη εἰς τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τῆς ὑμῶν ὑψηλότητος. χρέος ὅμως ἡμῶν ἀπαραιτήτων καὶ ἱερῶν ἐν ταυτῷ νομίζομεν, τὸ νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν διαγωγὴν τοῦ φονευθέντος καὶ τοῦ αὐτοκτονοῦ τοῦ φόνου διὰ τὰ φωτίσωμεν κατὰ τὸ πρέπον τὴν ὑμῶν ὑψηλότητα. ὁ Πῖ: σταματίου ἦτον ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ἐκ νεαρῆς του ἡλικίας μέχρι τοῦδε ὑπῆρξε μία ἀδιάκοπος σειρὰ κακουργιῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων, φόνοι φανεροί, δολοφονίαι ἀθώων ἀνθρώπων, παρθενοφθορίαι, βιαιοπραγίαι παντὸς εἴδους, κακώσεις, αἰκισμοί, ἀρπαγαί, καὶ ἄλλαι ἀναριθμητοὶ κακαί, ἐξαγακτήρισαν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον τούτον. οὐδὲ εὐρίσκεται τις ἐξ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου οἰκοκυροῦ τῆς Πατρίδος μας μέχρι καὶ τοῦ ἐσχάτου βαναύσου, ὅστις νὰ μὴν ἐδοκίμασεν κατὰ τι ἀπὸ τὴν θηριωδίαν τοῦ ἀνθρώπου ὅλα δὲ ταῦτα ἔπραττε παρρησία καὶ ἀτιμωρητί, διότι ἕκαστος συμπολίτης μας συλλογισζόμενος ὅτι δι' ἐνὸς καὶ μόνου λόγου ἐκινδύνεον τὸν ἑσχάτον κίνδυνον τῆς ζωῆς του καὶ ἐπαπειλεῖτο ἢ ὑπαρξίς τῆς οἰκογενείας του, ἠραγκάζετο χάριν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ κωφεύῃ παντελῶς δι' ὅλλας ἀνεξερέτως τὰς πράξεις τοῦ τοιοῦτου θηρίου. Γενικῶς δὲ εἰπεῖν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτον ὁ τρόμος τῆς πατρίδος μας ἐν ὧτιον τοῦ ὁποίου ἔτρεμον καὶ τὰ ἄνυχτα ὄντα, ὅθεν ἡ ἐξάλειψις αὐτοῦ ἐκ μέσου τῆς μικρᾶς ἡμῶν κοινωνίας θεωρεῖται παραπάντων κοινῶς τῶν συμπολιτῶν μας ὡς οἰκονομία θεόθεν προελθοῦσα, διὰ νὰ λυτρωθῇ ὁ τόπος μας ἀπὸ μίαν τοιαύτην ὀλεθρίαν μαστίγα. ἴσως ἐκ τῆς ἐκθέσεώς μας ταύτης λάβῃ τὸ ἐνδόξιμον ἡ ὑμῶν ὑψηλότης νὰ συλλογισθῇ, πῶς δηλαδὴ ὑποφέραμεν τὰς κακίας τοῦ ἀνθρώπου τούτου, χωρὶς ποτὲ νὰ προστρέξωμεν ζητῶντες τὴν βοήθειαν τῶν Βασιλικῶν Ἀρχῶν τοῦ Μεγαλειοτάτου καὶ εὐσπλαγχνικοτάτου Ἀνακτος ἡμῶν διὰ τὴν τιμωρίαν του, ἀλλὰ πρὸς τὸν συλλογισμόν τοῦτον ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν νὰ εἴπωμεν, ὅτι διὰ τὸν φόβον καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του ἕκαστος ἡμῶν ἐπολιτεύετο τὴν περίστασιν καὶ ἐδέσμευεν ἐκὼν ἄκων τὴν γλῶσσαν του, μόνην τὴν θεῖαν ἀντίληψιν ἐπικαλούμενος ἐσωτερικῶς ὑπὲρ τῆς γενικῆς σωτηρίας μας, καὶ ἰδοὺ ἔφθασεν πλεόν ἡ Θεία δίκη. ὅχι δὲ μόνον ἡ παρουσία του εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπουσία του ἐνέπνεεν εἰς ὅλους φόβον καὶ τρόμον, καὶ ἔστω ὡς παράδειγμα, ὅτι ὅταν κατὰ τὸν αἰγιοστον τοῦ 1844: ἔτους συνέβη ἡ δολοφονία ἐνὸς τῶν προκριτοτέρων καὶ φιλησύχων οἰκογενειάρχων τῆς Νήσου μας, τοῦ Νατάλη παγκάλου, ἐπειδὴ ὅλων ἡ ὑποψία ἐστράφη εἰς τὸν ἑθνήντα Πῖ: σταματίου ὡς αὐτοκτονὸν τῆς δολοφονίας. αὐτὸς μὲν ἐδραπέτευεν κρυφίως καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κατα-

δίωξιν τῆς ἀποφανισθείσης οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἐνεργεῖτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐξ: Μονχαφούζη τῆς ὁδοῦ Χασὰν πασᾶ, κατὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς ὀρισμὸν του, ἀπὸ 18: Ἰανουαρίου τοῦ 1845: ἔτουν, ἀφοῦ δὲ ἐπληροφορήθη ὅτι δὲν καταζητεῖται πλέον, προθέμενος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα μας, ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ λάβῃ προηγούμενως παρ' ἡμῶν ἐγγράφον τι μαρτυροῦν ὅτι δῆθεν ἦτον ἄνθρωπος καλῆς διαγωγῆς, τὸ ὁποῖον καὶ τῷ ἐδόθη με τὰς ὑπογραφὰς τινῶν ἐξ ἡμῶν πάλιν διὰ τὸν φόβον μήποτε ἐλθὼν μνησικακήσῃ πρὸς τοὺς μὴ ὑπογράφαντας καὶ πάθωσιν ὅ.τι ἕκαστος ἐφοβεῖτο²². Σήμερον ὅμως, ὅτε ὁ ὀρθεὺς ἐξέλιπεν ἐξέλιπε καὶ ὁ φόβος καὶ κίνδυνος τῆς ζωῆς μας. ὅθεν κηρύττομεν ἀδιστάκτως καὶ με ἐλευθέραν συνείδησιν ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφον ὅψεποτε ἤθελε φανερωθῇ, εἶναι ἄκυρον καὶ ἀνίσχυρον καθὼ ὑπὸ τοῦ ἐσχάτου φόβου καὶ τῆς ἀνάγκης ὑπαγορευθέν. Τοιαύτης ὑπῆρξεν ὑψηλότητε, ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους:

ὅσον δὲ περὶ τοῦ Α: Φραγκούλη κηρύττομεν μετὰ παρῴρησίας, καὶ με τὸν πλέον ἐπίσημον τρόπον διαβεβαιοῦμεν τὴν ὕμ: ὑψηλότητα ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀπ' ἀρχῆς ἕως τοῦδε ἐφάνη τίμιος καὶ ἀγαθὸς πολίτης,²³—κυτᾶζον τὸ ἔργον του, χωρὶς ποτέ νὰ ἐνοχλήσῃ ἢ νὰ βλάβῃ κανένα συμπατριώτην του. καὶ καθ' ὅσον ἐξάγεται ἀπὸ τὰς Μαρτυρίας τῆς συμβάσεως φονικῆς σκηνῆς, φαίνεται ὅτι εὐρεθεὶς εἰς θέσιν ἀμύνης κατὰ τοῦ προσκαλέσαντος αὐτὸν Π: σταματίου ὁπότε ἐκινδύνευσεν ἀναμφιβόλως ἡ ὑπαρξίς του, ἐπρόλαβεν καὶ ἔρριπεν τὸν ἀντίπαλόν του.

Ταῦτα πάντα χρέος ἡμῶν πατριωτικὸν καὶ ἀπαράλτητον ἐνομίσαμεν νὰ ἐκθέσωμεν πρὸς τὴν ὕμ: ὑψηλότητα, καὶ ἀναμένομεν τὰς περαιτέρω περὶ τοῦ πρακταίου διαταγὰς. ἐσμέν τῆς ἡμετέρας ὑψηλότητος δοῦλοι εὐπαιθέστατοι.

ἐλησμονήσαμεν ν' ἀναφέρωμεν τῇ ὕμ: ὑψηλότη σας ὅτι εὐρέθησαν ἐπάνω εἰς τὸν φονευθέντα Π: σταματίου, ἕνας λάζος καὶ δύο πιστόλια τὰ ὁποῖα ἐξετάσαμεν ἔμπροσθεν τοῦ μουνδῖρη μας καὶ ἦσαν γεμάτα τὸ μὲν ἓνα με πέντε σφερίδια τὸ δὲ ἄλλο με ἓν μόνον, ταῦτα δὲ μένουσιν εἰς παρακαταθήκην εἰς τὴν Δημοσίαν.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 29: Ἀπριλίου 1851

οἱ Πρόκριτοι τῆς Νήσου

[ἀκολουθοῦν 63 ὑπογραφές]

ὁ Δήμαρχος καὶ οἱ Σύμβουλοι.

εὐστράτιος βασιλείου

σταμάτιος Μουζάκης

σταμάτιος Πάγκαλος

Μιχαὴλ Φτέρης

ὁ Γραμ: Ἰω Ἀλεξάνδρου

ἐξομολόγησις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς 21: τοῦ ἀπριλίου Σαβᾶτου βράδι πρὶν τοῦ φόνου.

Σήμερον τὴν εἰκοστὴν ἔκτην τοῦ Μηνὸς Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ Πεντηκοστοῦ πρώτου ἔτουνς ἡμέραν πέμπτην πρὸ μεσημβρίας, συνάξεως γενο-

22. Ἐγγράφα σχετικὰ με τὸν φόνο τοῦ Νατάλη Πάγκαλου ἀπὸ «ἄγνωστο», σώζονται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς (φακ. 51 [1844] καὶ 52 [1845]). Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ βρίσκονται καὶ δύο ἀναφορὲς ὑπογραμμένες ἀπὸ τὴν σπεραζῶ σύζητος Πέτρου Σταματίου, ἡ ὁποία ζητᾷ τὴν ἀθώωση τοῦ ἄντρα τῆς ἀπὸ τίς ἄδικες κατηγορίες.

23. Στὸ κάτω περιθώριο σημειώνεται, με ἄλλο χέρι: μόνο τῇ μητέρα του ἐσκότωσε.

μένης όλων τῶν Προκρίτων οἰκοκυρῶν τῆς Πατρίδος μας ἐν τῷ Δημαρχιακῷ καταστήματι. παρόντος καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου Μονδῆρα μας Ἀπτιουλᾶχρῃ Λιοικητοῦ τῶν τριῶν νήσων λέρων πάτμιον καὶ ἀστηπαλαίας, ἵνα ἐνεργηθῇ ἡ κατὰ νόμον ἐξέτασις περὶ τοῦ κατὰ τὴν εἰκοστήν δευτέραν τοῦ τρέχοντος Μηνὸς ἡμέραν Κυριακὴν συμβάντος φόνου, τοῦ Π: σταματίου ἔξωθεν τοῦ καφενεῖον τοῦ Λονκά Μάρκου προσεκληθῆσαν ἐναντίον πάντων ἡμῶν οἱ παρεβρεθέντες τόσον κατὰ τὴν προτέραν ἡμέραν ὅσον καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς σκηνῆς μάρτυραις διὰ τὰ καταθέσωσι τὴν ἐξομολόγησίν των, ὅθεν ἀφοῦ ὠρκίσθη ἕνας ἕκαστος ἐξ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίον καὶ ὀνομαστοὶ οἱ, Νικήτας Παγκῶστας πάτμιος ἐτῶν τριάκοντα πέντε, Νικήτας Γ: συχνῆς Πάτμιος ἐτῶν τεσσαράκοντα, Ἰω: Μεταξᾶς πάτμιος ἐτῶν σαράντα πέντε, Ἰω θέμελης Πάτμιος ἐτῶν εἴκοσι ἐπτὰ Λονκάς Μάρκου ὁ καβετζῆς Πάτμιος ἐτῶν ἐξήντα, Γεώργιος Ἀ: ἀσημῆττης πάτμιος ἐτῶν εἴκοσι, Ἀθανάσιος Μαλτέζου πάτμιος ἐτῶν σαράντα ὁμολόγησαν ἅπαξ ἅπαντες ἐκ συμφώνων, ὅτι τὸ σάββατο ἐσπέρας ἐκάθητο ὁ Πέτρος σταματίου ἔξω εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ Λονκά Μάρκου, καὶ εἶχεν τὰ κάμει μὲ διαφορῶς ἀνόνῳ, λέγοντας ὅτι τὸ ἔχω πάλιν κατασκευασμένον τὰ τὸ ἐκτελέσω εἰς τὰ γεραματά μου διὰ τὰ μὲ ἐνθυμοῦνται, ἐροῦν μὲ τουτῶ τὰ ἐξολοθρέψη τρεῖς τέσσαρον οἰκοκυροῦς καὶ τὸν φονέα του μαζὴ δηλαδὴ τὸν Ἀ: φραγκούλην καὶ ὅτι θὰ τὸ κάμει καὶ ὀργηγορα, ταῦτα ὁμοφῶνως ὁμολόγησαν διὸ καὶ ὑπέγραψαν:

Νηκῆτας παγκῶστας, Ἰω: θέμελης, Λονκάς Μάρκου, Ἰω Μεταξᾶς,
Ἀθανάσιος Μαλτέζος, Νικήτας Γ: Συχνῆς.

Κυριακὴ Πρωτὶ πρὸ τοῦ φόνου

τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν προσκαλέσαντες τοὺς Μάρτυρας οἱ ὅποιοι παρεβρέθησαν τὴν Κυριακὴν ἐντὸς τοῦ Καφενεῖον τοῦ Λονκά Μάρκου τῶν ὁποίων ἀφοῦ ὠρκισαμεν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου ὁμολόγησαν ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὰς τρεῖς ὥρας τὸ πρωτὶ ἐκάθητο ὁ Π: σταματίου ἐντὸς τοῦ καφενεῖον παρόντος καὶ τοῦ φονέα του Ἀ: φραγκούλη, ἤκουσαν τὰ φονάζη αὐτοὶ οἱ μασχαράδες αἰτία δὲν μὲ δίδουν καὶ ἐντὸς ὀλίγου θέλει εἰδῆται τί μέλει τὰ κάμω, ἐδῶ εἰς ἐτούτην τὴν θέσιν ὅπου ἐπάστρεψα τοὺς καληγάδες θέλω ξεπαστρέψη καὶ αὐτούς, καὶ θὰ χύσω τὸ αἷμα μου παληκαρίσα καὶ ὄχι σὰν ποντάρτα, καὶ τὰ φωβερίζη ὅτι θὰ κακοποιήσῃ τρεῖς τέσσαρους μασχαράδες καὶ τζαπαῖνες: αὐτὰ ὁμολόγησαν οἱ ἐνρεθέντες ὡς ἄνωθεν, Ἰω μεταξᾶς Πάτμιος ἐτῶν σαράντα πέντε Κυριάκος ρεβῦθης Πάτμιος σαράντα νικήτας παγκῶστας Πάτμιος ἐτῶν τριάκοντα πέντε, Νικόλαος πιλπίλης πάτμιος ἐτῶν πενήντα, νικόλαος γαζῆς ἐτῶν τριάντα Πάτμιος Κωνσταντῖνος μπακαλιάρος Σάμιος ἐτῶν σαράντα Ἰω καραγιάνης ἐτῶν τριάντα μανροθαλασίτης, μανούσος φωτόλης πάτμιος ἐτῶν ἐξήντα πέντε, Λονκάς καβετζῆς Πάτμιος ἐτῶν ἐξήντα — διὸ καὶ ὑπέγραψαν — Νικήτας παγκῶστας, Λονκάς Μάρκου, Ἰω: καραγιάνης, Ἰω: Μεταξᾶς, Νικόλαος Γάζος, Κωνστ: μπακαλιάρος, κυριάκος ρεβῦθης:

Κυριακὴ εἰς τὸν φόνον

«Τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν ὡς ὅπισθεν ἐπροσκαλέσαμεν καὶ τοὺς ἀκολούθους οἱ ὅποιοι παρεβρέθησαν εἰς τὸ καφενεῖον τὴν στιγμὴν ὅπου ἀκολούθησεν ὁ φόνος, τριαντάφυλος βίλας ἐτῶν σαράντα ὀκτώ, νικήτας παγκῶστας ἐτῶν τριάντα πέντε, Νικόλαος σκορδάλης ἐτῶν ἐξήντα, Γεώργιος καραλῆς ἐτῶν τριάντα δύο, τζανῆς κο-

λονιᾶς ἐτῶν ἐξήντα Μάρκος καλονᾶς ἐτῶν σαράντα, Παπᾶ Ἰωσήφ καραμπίνης ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς ὠρκίσασαμεν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου ὁμολόγησαν ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν κυριακὴν εἰς τὰς :5: ὥρας τῆς ἡμέρας ὁποῦ ἐκάθονταν ὁ Π: σταματίου μέσα εἰς τὸ καφενεῖον ἦλθεν μέσα καὶ ὁ φονεὺς του Α: φραγκούλης, καὶ τοῦ λέγει πρὸς περὶ τὴν ἔχης μεταμένα καὶ μὲ ἄλλους καὶ μᾶς φοβερίζης καθημερινῶς ὅτι θὰ μᾶς σκοτώσης, ὁ δὲ Πέτρος τοῦ εἶπεν ξεκουμπίσου μέρδα ἀπὸ ἐμπρός μου, ὁ δὲ ἀποστόλης ἀπεκρίθη ἐσύσε μέρδα καὶ ὅχι ἐγώ, καὶ τότε ἐσυνκόθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν τόπο του ὁποῦ ἐκάθονταν καὶ εἶπεν τοῦ ἀποστόλη εὔγα μορὴ πορνάνα νὰ γνωριστούμεν, καὶ ἐβγένοντας ἔξω ἔβαλεν ἀμέσως τὰ χέρια του εἰς τὰ ἄρματα του, καὶ ἀκολουθώντας ὁ ἀποστόλης ἐπρόλαβεν καὶ τοῦ ἔσυρεν μία πιστολιᾶ, καὶ ἔπесεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ εἶχεν εἰς τὸ χέρι του τὸ ἐν πιστόλι ὅρμισεν ὁ ἀποστόλης καὶ τὸν καβαλίσκευσεν πληρὴν δὲν εἶχε κουράγιο καὶ ἐξεφύχσεν. ταῦτα ὁμολογισαν ἐκ συμφώνου διὸ καὶ ὑπέγραψαν τὸ παρὸν νικῆτας παγκῶστας, τριαντάφυλος βίλας, γεώργιος καραλής, Μάρκος Καλλονᾶς, Ἰωσήφ Ἱερομόναχος καραμπίνης, τζαννῆς κολονιᾶς, νικόλαος σκοροδάλης.

τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν ὡς ἄνωθεν ἐπροσκαλέσαμεν καὶ τὸν χριστόδουλον Γαλάνην Πάτμιον ἐτῶν τριάκοντα πέντε, καὶ ἀφοῦ τὸν ὠρκίσασαμεν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου ὁμολόγησεν ὡς ἀκολούθως, ὅτι ἐμβέροντας ὁ ἀποστόλης φραγκούλης μέσα δὲν ἤκουσεν τὸ τί εἶπεν ἀλλὰ μόνον ἤκουσε τὴν πιστολιᾶ, καὶ ἴδε νὰ πέσῃ ὁ περὶς κάτω αὐτῷ μόνον ὁμολόγησε ὄντας ἔξω ἀπὸ τὸν καφενὲ διὸ καὶ ὑπεγράφη:

χρυστόδουλος Γαλάνης²⁴.

24. Σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ φόνου τοῦ Πέτρου Σταματίου εἶναι καὶ ἀκόλουθο ἔγγραφο τοῦ Κοινοῦ τῆς Πάτμου πρὸς τὸν «Βεζύρη τοῦ Αἰγαίου Πελάγους» ('Αρχεῖο Δήμου Πάτμου, βιβλ. 6ον, σ. 44-45):

Ἵψηλότετον Μεχμέτ ἑαγίπ Πασσᾶ Βεζήρη τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Δουλικῶς προσκυνούμεν.

Ἐλάβαμεν τὸ ὑψηλὸν μπουγιουρδήσας σας ἀριθ.: 82: τὶς 7: τοῦ λήγοντος μηνὸς Μαῖου μέσον τοῦ ὑποδιοικητοῦ μας, εἶδομεν τὰ ἐν αὐτῷ διαταγόμενα, σύμφωνα μὲ τὰ τοῦ ἀπτοῦλᾶ ἀγὰ ἐξετάσαμεν ὅλαις δυνάμεισι ὅπως δινηθῶμεν νὰ λάβωμεν καμμίαν Πληροφορίαν πῶς καὶ ποῦ ἀνεχώρισεν ὁ φονεὺς α: φραγκούλης ἀλλ' ἔκτοτε ἀναχωρήσας ἀπὸ τὸν τόπον δὲν ἠξεύρωμεν εἰς ποῖον μέρος ἔχει τὸ ἀσηλόντου, καὶ ἐνεκα τούτου δὲν ἐπράξαμεν μηδὲν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, μ' ὅλα ταῦτα πάντοτε θέλει εἶμεθα πολὺ προσεκτικοί. ἀμέσως ὁποῦ ἤθελεν φανῇ εἰς τὴν Νήσον μας νὰ κάμομεν κάθε τρόπον διὰ νὰ τὸν Συλάβομεν καὶ νὰ τὸν διενέθωμεν εἰς τὴν ὑψηλοτητά σας ὁμοῦ μὲ τοὺς κληρονόμους τοῦ φονευθέντος Π: σταματίου κατὰ τὴν ὑψηλὴν διαταγὴν σας. τὸ δὲ ὅτι ἐνῶ ὁ φονευθεὶς ἦτον τοιαύτης κακίστης διαγωγῆς, τὸ ὅποιον καὶ αὐθὺς βεβαιούμεν τὴν ὑψηλοτητάς σας ὅτι ἡ ζωὴ του ὅλη ἀτέραςεν καταζινόμενος εἰς τὰ πλέον τραγικὰ καὶ δυσάρεστα ἔργα ταρατὸν ἀδιακόπως τὴν κοινὴν ἰσχυρίαν καὶ ἀμελίσασαμεν τὴν καταμήνισιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀρμοδίους ἀρχάς μας, ἀλλ' ὑψηλότετε ποῖος ἀπεφάσισεν νὰ κάμῃ ἓνα τοιοῦτον κίνημα, ὁποῦ ἡ ζωὴ του μετὰ ταῦτα ἤθελεν εἶναι χαμένη ἀπὸ ἐκείνον τὸν Ἴδιον, καὶ ὅλον ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ προκατόχου σας Σαβετῆ πασᾶ, κάποιος καπ: Παῦλος Κεφαλιάνος πατριώτης μας κατατρεχόμενος παρὰ τοῦ φονευθέντος Π: σταματίου, ὁ ὁποῖος μὲν ὅμως ὑμπόρεσεν φεύγον ἐκ τῆς Νήσου νὰ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον

4

Ἀναφορά τῶν προκρίτων τῆς Πάτμου στὸν γιὰ τὸν φόνο τοῦ Ἀπόστολου Φραγκούλη (23 Φεβρουαρίου 1859).

Πρὸς τὸν Ὑψηλότατον Σαλήχ Βαμὴκ Πασσὰν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀρχιπελάγου.

Ὑψηλότατε

Ἡ κοινότης τῆς Νήσου Πάτμου σπεύδει διὰ τῆς παρούσης γενικῆς αὐτῆς ἀναφορᾶς νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος τὸν κατὰ τὴν 19 τοῦ φθίνοντος Μηνός, ἡμέραν πέμπτην περὶ μεσημβρίαν, συμβάντα φόνον τοῦ συμπολίτου μας ἀποστόλη Φραγκούλη. αὐτουργὸς τοῦ φόνου τούτου ὑπῆρξε, ὡς λέγεται (διότι Μαρτυρίαι δὲν ὑπάρχουσιν), ὁ γεώργιος Πέτρου νέος τὴν ἡλικίαν εἴκοσι δύο περίπου ἐτῶν, κ(αί) τοῦτο πιστοποιεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ὀνηθεὶς, εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον ἐγενεῖν ἄφαντος, κ(αί) ἡ Δημαρχία τῆς Νήσου μ' ὅλην ὁσὴν κατέβαλε προσπάθειαν εἰς καταδίωξιν κ(αί) σύλληψίν του κατὰ τοὺς Νόμους, δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῦ κατέφυγεν. Κατανοοῦμεν ὅμως ὅτι ὁ πραχθεὶς φόνος εἶχεν τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Κατὰ τὴν 22: ἀπριλίου τοῦ 1851 ἔτους ὁ ἥδη φονευθεὶς ἀπόστολος Φραγκούλης, εἶχε φονεύσει, ἐκ προμελέτης κ(αί) παρουσία πολλῶν συμπολιτῶν μας, τὸν οἰκογενειάρχην Πέτρον σταματίου, τοῦ ὁποῖου ἡ οἰκογένεια καταφυγοῦσα εὐθὺς εἰς τὴν προστασίαν τῶν νόμων, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ὑψηλοτάτων προκατόχων Ὑμῶν Μεχ-

κ(αί) καταντήσας εἰς Κῶ ἀνέφερε τὸ περιστατικόν του εἰς τὸν ἐκεῖ τότε εὐρεθέντα Β:Πλοίαρχον διοικοῦμενα παρὰ τοῦ ἐμὶν μπεί κ(αί) ἐλθόντα εἰς τὰ ἐδῶ τὰ αὐτὰ πλοία ἐνήργησεν οὗτος ὁ ἐμὶν μπεί κ(αί) ἐγενεῖν ἡ συνδιαλαγὴ ἐν τῷ μεταξύ των, κ(αί) τὸ ὁποῖον περιστατικόν ὁ ἴδιος ἐμὶν μπεί ἀνέφερεν εἰς τὸν Σαβετὶ πασάν, ὅθεν προκαιροῦ ἡ διαγωγὴ τοῦ φονευθέντος ἦτον ἐγνωσμένη εἰς τὴν ἀρμουδιαν ἀρχὴν μας, καθὼς τοῦτο ἐγνωρίζεν κ(αί) ὁ τότε ὑποδιοικητὴς μας ἰσμαήλ ἀγάς, ὁ πανικῶς ὅμως φόβος τῶν κατοίκων ὑψηλότατε, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς ἡμᾶς τὴν καταμνηνσίν του μήτε εἰς τὸν Ἴδιον ὑποδιοικητὴν μας Ἀπτουλά ἀγὰ ἐπειδὴ ὅποιος ἀπεφάσιζεν νὰ κάμει ἔνα τοιοῦτον κίνημα, ἢ ἀμέσως ἔπρεπεν ν' ἀναχωρήσῃ σὺν Γυναιξὶ κ(αί) τέκνοις, ἢ νὰ περιμένη ἀφεύκτως τὸν θανάτον του, ἄς φωτισθῇ ὅθεν ἡ ὑψηλότησας ἀπὸ τὰ ἀναφερομένας, διὰ νὰ ἐννοήσῃ κ(αί) τὰ παρ' ἐτέρω. Πρὸς τοῦτοις εἰδομεν κ(αί) τὰ διατατόμενα ἐν τῷ ἐτέρω Μπουγιουρδήσας μνηολογημένον τῇ 3: Μαῖου κ(αί) ἀριθμημένον ὡς ἀριθ:80: περὶ τῆς καταμετρίσεως τῶν Πλοίων τῆς Νήσου μας τῆς χωριτηκότητος τοῦς ἰδιοκότητας κ(αί) πλοιάρχους αὐτῶν, ἡμεῖς ὑψηλότατε δὲν ἐλάβαμεν τοιοῦτον Μπουγιουρδὶ σας ἀρχίτερα εἰμὴ μόνον σήμερον, κ(αί) κατὰ τὴν ἔνοιαν αὐτοῦ θέλωμεν πράξῃ ὡς ἡ διαταγὴσας, κ(αί) με ἀκόλουθον πρῶτην ἐδ-καιρίαν θέλωμεν πεμψῇ τακτικὸν αὐτῶν κατάλογον.

ἐσμὲν δὲ με ὅλον βαθύτατον Σέβας

τὴν 18:Μαῖου 1851
ἐν Πάτμῳ

ὁ Δήμαρχος κ(αί) οἱ Σύμβουλοι
Εὐστράτιος Βασιλείου
Μ: φτέρης, Σ: Παγκαλός
Ἰω: Ἀλεξάνδρου

μετ' ἁγίῃ πασσᾶ, χαλλῆλ πασσᾶ, καὶ Ἰσμαὴλ Πασσᾶ, καὶ ζητοῦσα δικαιοσύνην, οὐδὲν ἔπραξεν, διότι ὅταν προησθάνετο, ὅτι ἔμελλε νὰ καταδικασθῇ ἐγένετο ἄφαντος, ὅταν πάλιν παρήρχετο ἡ καταζήτησις, ἐμφανιζόμενος ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐνόπλιος, ἐπαπειλοῦσεν ὅλων ἡμῶν ἀνεξαίρετως τὴν ζωὴν. ὥστε διὰ τὸν ἀναπόφευκτον κίνδυνον τὸν ὁποῖον διετρέχομεν ὁπότεν εἶχομεν ὑπὸ τὰς ὄψεις μας τοιοῦτον κακοῦργον, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειπιν ἐνόπλιον ἐκτελεστικῆς δυνάμεως, ποτὲ δὲν ἠδυνήθη ἡ Δημαρχία τῆς Νήσου μας νὰ κατορθώσῃ τὴν σύλληψιν του καὶ παραδόσιν του εἰς τὰς χεῖρας τῆς Δικαιοσύνης κατὰ τὰς περὶ τούτου ἀλλεπαλλήλους διαταγὰς τῶν προκατόχων τῆς ἡμετέρας ὑψηλότητος. ἀλλ' ὁ ὄρηθεις δὲν ἠῆχαριστεῖτο, ὅτι ἀποφεύγων τὴν καταδίξιμιν τῶν νόμων, ἔμενεν ἕως τοῦδε ἀτιμώρητος. ἀλλὰ βλέπων ὅτι οἱ νόμοι τοῦ αὐτοῦ φονευθέντος Πέτρου σταματίου ἠληκυόθησαν καὶ ὑποπτεύων, ὅτι ἐνδεχόμενον ἦτον νὰ πάθῃ ποτὲ ἀπ' αὐτοῦς, ἔγεινε θρασύτερος καὶ ἐκήρυττεν ἀναφανδὸν ὅτι θέλει ἐξοντώσῃ ὅλην αὐτοῦ τὴν οἰκογένειαν. Εἴμεθα μάλιστα οἰκοθεν πληροφωρημένοι, ὅτι τοῦ εἶχε δοθῇ προειδοποίησις ἀπὸ μέρους ἐνὸς ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, νὰ μὴ διαβαίῃ μὲ τὸν τρόπον πεισματικὸν ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ θύματός του διὰ νὰ μὴν ἐξάπτῃ μὲ τοῦτο τῆς ἐκδικήσεως τὸ πάθος. αὐτὸς ὅμως ἐκώφευεν, ἐπαυξάνων τὰς κατὰ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἀπειλάς του, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐξαγριούμενος. Καθ' ὅλα λοιπὸν τὰ διδόμενα, φαίνεται ὅτι ὁ προειρημένος νεανίας Γεώργιος Πέτρον, ἐκδίκησιν μελετήσας τοῦ πατρικοῦ αἵματος, ἐπετέθη κατὰ τοῦ φονεῦς τοῦ πατρὸς του, ἐν ᾧ οὗτος διέβαινεν, ἐνόπλιος πάντοτε, ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του. καὶ τὸν ἐθανάτωσεν διὰ πυριβόλου ὅπλου καὶ ξίφους.

Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τούτων ὑψηλότε, κρίσιν τινὰ νὰ ἐπιφέρωμεν ἐπὶ τῆς φονικῆς ταύτης σκηνῆς, ὑπὲρ τοῦ μὲν καὶ κατὰ τοῦδε ἐκφραζόμενοι, διότι ἡ ἀνθρωποκτονία, ὅπως δῆποτε καὶ ἂν θεωρηθῇ, εἶναι τὸ στυγερώτερον ὅλων τῶν κακουρηγμάτων, καὶ ἡ περὶ τούτου κρίσις ἀνάγεται εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν καθεστώτων νόμων τῆς Κραταιᾶς αὐτοκρατορίας.

Χρέος ἡμῶν ὅμως ἀπαραίτητον, καὶ Ἱερὸν ἐν ταυτῷ θεωρούμεν, τὸ νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν ὑψηλότητα νύξιν τινὰ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου διαγωγῆς τοῦ φονευθέντος, ἵνα φωτισθῇ ἀποχρόντως περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀπόστολος φραγκούλης, πρὶν ἢ πράξῃ τὸν φόνον τοῦ πέτρου σταματίου, ἔγεινεν αὐτοσυργὸς ἄλλον πλέον θηριώδους καὶ πλέον θεοστιγνοῦς ἐγκλήματος, ἐθανάτωσε δηλαδὴ προεσκεμένως καὶ παρῶν τὴν μητέρα του. καὶ τὴν μιὰν ταύτην φονικὸτάτην τὴν ἐθεωρεῖ μάλιστα καύχημά του ὁ ἄθλιος. ἐκτοτε δὲ ἐθεωρεῖτο κοινῶς ὡς ὁ πλέον ἀποτρόπαιος καὶ βδελυκτὸς ἄνθρωπος τῆς Νήσου μας. ἐξ' οὗτον δὲ ἔβαψε τὰς μαιφύδους χεῖρας του καὶ εἰς τοῦ δευτέρου θύματός του τὸ αἷμα, κατέστη πλέον μάλιστα ἀνυπόφορος τῆς μικρᾶς κοινωνίας μας. ὁ Ἱερὸς ἡμῶν Κληρὸς, τὰ μέλη τῆς Δημαρχίας μας, οἱ πρόκριτοι τῆς Νήσου, οἱ πλέον εὐάγωγοι πολῖται οἱ πάντες ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐξυβρίζοντο ἀναφανδὸν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰ τιμιώτερα καὶ τιμαλφέστερα, μὲ τὰς πλέον βαναύσους καὶ κατηλικᾶς ὕβρεις, καὶ οὐδεὶς ἀπετόλμα νὰ τοῦ κάμῃ τὴν παραμικρὰν παρατήρησιν, διότι ἔτοιμος ἦτον πάντοτε νὰ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ ἀδιακρίτως τὸν τυχόντα. τοιοῦτος ἐν συντόμῳ εἰπεῖν ἦτον ὁ περὶ ὁ λόγος ἀνθρώπος.

ταῦτα ἐκθέτοντες πρὸς τὴν ὑμετέραν ὑψηλότητα κατὰ τὸ ἐπικείμενον ἡμῖν χρέος, προσθέτομεν συγχρόνως, ὅτι ὁπότε ἐμφανισθῇ ἐνταῦθα ὁ φονεὺς τοῦ εἰρημένου ἀνθρώπου. θέλωμεν προηπαθήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν μετὰ τοῦ ἡμετέρου μου-

δίρη διὰ τὴν σύλληψιν καὶ ἀπαγωγὴν του αὐτοῦ. ἐφ' ᾧ καὶ ὑποσημειοῦμεθα, τῆς ἐμετέρας ὑψηλότητος.

δοῦλοι ταπεινοὶ

Ἐν Πάτμῳ τὴν 23: φεβρουαρίου 1859

οἱ πρόδρομοι τῆς Νήσου

ὁ Δήμαρχος καὶ οἱ Σύμβουλοι

Παῦλος Κεφαλιᾶνος

Ἐδστροάτιος βασιλείου

Κωνσταντῖνος Σῶκος

Σταμάτης Μουζάκης

Ν. ρουμπίνης

Π. φερεντινός

Σ. Κεφαλιᾶνος

Ἀναστάσης Φερεντινός

Ιω. Η. Μαλανδράκης

δημήτριος μαθιονλάκης

Ἀθανάσιος Γ. Ξανθόπουλος

διὰ τὸν ἀγγραματο ἀναστασης φτερεῖ

Ἰ. Σακελίων

τὸν γραφο μιχαήλ φτερης

Γεώργιος Α. Ἀσημίτσης

μαρινος μελαχρινος

Μιχαήλ Β. Μελιγιάνης

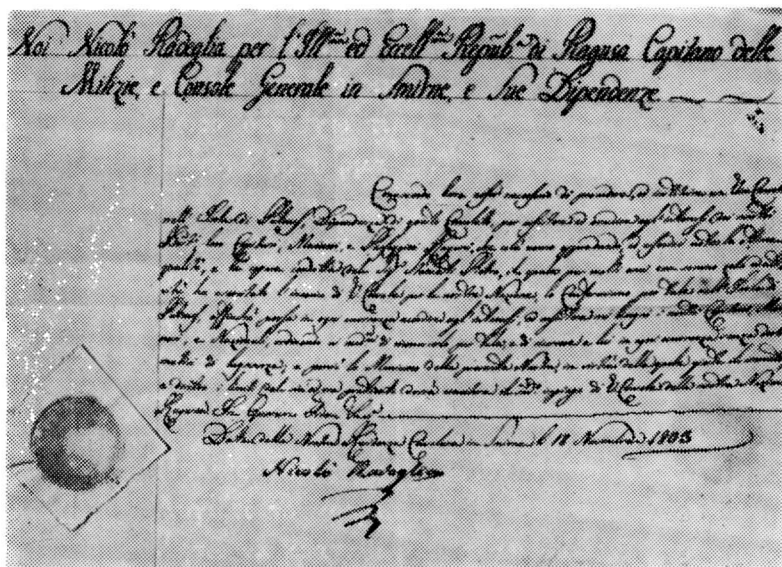
Σ. Σικελιάνος

Σταῦρος Γ. Πολυχρονόπουλος

Δημήτριος Μινιεστρης²⁵

παναγὶς κολώνης

Χρυσόστομος Φλωρεντῆς

Ὁ διορισμός τοῦ Στ. Πέτρου ὡς ὑποπρόξενου τῆς Ραγούσας στὴν Πάτμο (1803)

25. Ἀρχεῖο Δήμου Πάτμου, βιβλ. 6ον, σ. 162-164.